

ZINĀTNES DZĪVES HRONIKA

Janvāris

10. janvārī notika Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) Senāta sēde, kurā par 2016. g. zinātnes sasniegumiem informēja LZA prezidents Ojārs Spārītis, tika piešķirtas LZA vārdbalvas un balvas jauniešiem zinātniekiem. O. Spārītis informēja arī par Augstceltnes statusu un telpu izmantošanu un LZA budžetu 2017. gadam.

11. janvārī LZA Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļa organizēja ekspertu konsiliju par tēmu "Eiropas Savienības sociālais modelis un sociālo tiesību pilārs — ienākumu aspekts". Konsilija mērķis bija, izmantojot ekspertu pieredzi un veiktajos teorētiskajos pētījumos iegūtās zināšanas un atziņas, informēt Latvijas iedzīvotājus par ES sociālās politikas jaunajiem virzieniem; saprast, ko Latvijas iedzīvotājiem nozīmē Eiropas sociālā modeļa un Eiropas sociālo tiesību pilāra koncepciju īstenošana.

12. janvārī Ķīmijas, bioloģijas un medicīnas zinātņu nodaļas sēde par tēmu "Onkolītiskā viroterapija". Tajā zinātnisku ziņojumu "Onkolītiskā viroterapija laiku lokos: *RIGVIR ceļš pie pacientiem*" sniedza RSU profesore, holdinga "Rigvir" medicīniskā direktore, Latvijas galvenā onkoloģe *Dr.habil.med.* Dace Baltiņa, bet akadēmiķis *Dr.habil.chem.* Ivars Kalviņš analizēja viroterapijas pagātņi, tagadni un nākotni. Sēdē nobalsoja par LZA Goda doktora grāda piešķiršanu Latvijas Ārstu biedrības prezidentam Pēterim Apinim.

19. janvārī Latvijas Zinātņu akadēmija un 1991. gada barikāžu muzejs organizēja materiālu krājuma atvēršanas svētkus. Krājums izveidots, pamatā liekot pērn notikušās starptautiskās zinātniskās konferences "Barikādes: pilsoniskā pretestība prettautiskai varai un tās mācības" atziņas.

21. janvārī mūžībā aizgājusi izcilā 20. gs. otrās puses latviešu gleznotāja, LZA goda locekle Biruta Baumanē (06.06.1922–21.01.2017).

23. janvārī LZA īstenajam loceklim, izcilajam datorzinātnes speciālistam Jānim Bārdziņam — 80.

24. janvārī LZA un Latvijas Universitātes (LU) Latviešu valodas institūts sarīkoja Veltas Rūķes-Draviņas 100 gadu dzimšanas dienas piemiņas konferenci ar ievērojamu valodnieku rakstu izlases klajā laišanu.

Latvijas Zinātņu akadēmijā viesojās Francijas vēstniece Odile Supizona (*Odile Soupison*). Viesi pieņēma LZA prezidents O. Spārītis, viceprezidents Andrejs Krasņikovs un Ārējo sakaru nodaļas vadītāja Ilze Trapenciēre. Tikšanās laikā tika pārrunātas vairākas iespējamās sadarbības ieceres, tostarp Latvijas zinātnieku iesaiste materiālu kopas par Latvijas un Francijas sadarbības vēsturi sagatavošanā, sagaidot Latvijas Republikas simtgadi.

Akadēmijā viesojās Čehijas vēstnieks Mirosļavs Koseks (*Miroslav Kosek*). Viesi pieņēma LZA prezidents O. Spārītis un Ārējo sakaru nodaļas vadītāja I. Trapenciēre. Tikšanās laikā pārrunāta līdzšinējā sadarbība zinātnē. Čehijas vēstnieks informēja par vēstniecības rīkotajiem pasākumiem Latvijā 2017. gadā.

25. janvārī Fizikas un tehnisko zinātņu nodaļas (FTZN) sēdē nodaļas locekļi apsprieda priekšsēdētāja akadēmiķa Jāņa Spīguļa pārskatu par nodaļas darbību 2016. g., nolēma atzīt to par sekmīgu un akceptēja ierosinājumus nodaļas darbībai 2017. g. *Dr.phys.* Ilgmārs Eglītis (Latvijas Universitātes Astronomijas institūts) ziņoja par pētījumu par mazajām planētām jeb asteroīdiem. Darbs ierindots starp 2016. g.

labākajiem pētījumiem teorētiskajā zinātnē. LZA korespondētājloceklis Guntis Bārzdīņš (LU Matemātikas un informātikas institūts) ziņoja par viņa vadībā izveidoto precīzu, ātru un praktiski izmantojamu datorizētas semantiskās analīzes tehnoloģiju, kas atzīta par vienu no pērnā gada labākajiem sasniegumiem lietišķajā zinātnē. Pēc referātiem notika diskusija par “Sasniegumu” izvērtēšanas problēmām un kvalitātes kritērijiem FTZN korespondētājlocekļu un īsteno locekļu kandidātiem.

26. janvārī LZA Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas (HSZN) sēde, kuras darba kārtībā izskatīti sekojoši jautājumi: iepazīšanās ar zinātnes sasniegumu TOP 10 uzvarētāju — *Dr.habil.art.* Eduardu Kļaviņu un viņa ziņojums par izdevumu “Latvijas mākslas vēsture V: Klasiskā modernisma un tradicionālisma periods. 1915–1940”; LZA HSZN atskaite par paveikto 2016. gadā (akadēmiķe Raita Karnīte); informācija par LZA HSZN aptaujas rezultātiem (akadēmiķe Raita Karnīte); nodaļas plāns 2017. gadam (akadēmiķe R. Karnīte); nodaļas padomes apstiprināšana (akadēmiķe R. Karnīte).

30. janvārī Lauksaimniecības un meža zinātņu nodaļas un Latvijas Lauksaimniecības un meža zinātņu akadēmijas (LLMZA) prezidija kopsēdes laikā notika tikšanās ar visiem trim LZA nominēto 2016. g. zinātnes sasniegumu autoriem — *Dr.biol.* Edīti Kaufmani (Dārkopības institūts), *Dr.sc.ing.* Jāni Rižikovu (Latvijas Valsts koksnes ķīmijas institūts) un *Dr.sc.ing.* Evitu Straumīti (Latvijas Lauksaimniecības universitāte, Pārtikas tehnoloģijas fakultāte). Klausītāji tika iepazīstināti ar monogrāfiju “Augļkopība”, t.i., pētījumu par bērza mizas pārstrādi produktos ar augstu pievienoto vērtību, kā arī inovatīvajiem risinājumiem kailgraudu auzu un miežu un ritikāles izmantošanā cilvēku veselības nodrošināšanai.

31. janvārī Latvijas Zinātņu akadēmijā norisinājās seminārs vēstures pētniekiem “Jaunieguvumi vēstures izpētei par Latvijas neatkarības atgūšanas procesiem”, ko LZA Baltijas

stratēģisko pētījumu centrs rīkoja sadarbībā ar 4. maija Deklarācijas klubu. Semināra mērķis bija informācijas apmaiņa par jaunieguvumiem un materiāliem, kuri vēl būtu nepieciešami izpētei, kā arī par šo materiālu iesniegšanas kārtību muzejiem un arhīviem.

Februāris

1. februārī LZA ārzemju loceklim biologam Uldim Streipam — 75.

6. februārī Rīgas Latviešu biedrības namā LZA Goda doktores Sarmas Kļaviņas priekšlasījums “Jānis Endzelīns pasaules zinātnē”.

8. februārī Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas rīkotais ekspertu konsilijs “Augstākās izglītības iestāžu apvienošana — ieguvumi un riski”. Pasākuma mērķis bija kļiedēt neizpratni par valsts īstenoto politiku — augstākās izglītības iestāžu apvienošanu un informēt sabiedrību par ekspertu viedokli šajā jautājumā.

Zemkopības ministrijā notika nodomu protokola parakstīšana par sadarbību zinātnē starp Zemkopības ministriju, Latvijas Zinātņu akadēmiju un Latvijas Lauksaimniecības un meža zinātņu akadēmiju. Protokolu parakstīja zemkopības ministrs Jānis Dūklavs, LZA prezidents O. Spāritis un LLMZA prezidente Baiba Rivža.

10. februārī Misiņa bibliotēkā risinājās LZA goda locekļa Konstantīna Karuļa piemiņas krājuma atvēršanas svētki (sastādītāja un zinātniskā redaktore akadēmiķe Janīna Kursīte).

14. februārī Akadēmija un Zinātnes fonds rīkoja “Gada balvas zinātnē 2016” svinīgo apbalvošanas ceremoniju, kurā godināti aizvadītā gada nozīmīgāko zinātnes sasniegumu autori un autoru kolektīvi. Apbalvošanas ceremonija notika Rīgas Motormuzejā. Akadēmija, izvērtējot vairāk nekā 50 iesniegtos priekšlikumus dažādās zinātņu nozarēs, nosaukusi vienpadsmit nozīmīgākos sasniegumus Latvijas zinātnē

2016. gadā, kā arī sešus projektus, kuri saņēma LZA atzinības rakstus. Gada balva par nozīmīgākajiem sasniegumiem zinātnē tiek pasniegta kopš 2002. gada. Tai savus sasniegumus var pieteikt universitātes, institūti, zinātniskie centri, kā arī LZA locekļi. Pieteikumus sākotnēji vērtē LZA zinātņu nodaļas, bet pēc tam vairākās kārtās — LZA prezidijs, kas arī izveido galīgo sarakstu.

Noslēgts Latvijas Zinātņu akadēmijas un biedrības “*Baltic Institute of Research, Technology and Innovation*” jeb *BIRTI* līgums, ko parakstīja LZA prezidents O. Spāriņis un *BIRTI* Padomes priekšsēdētājs Andrejs Ērglis.

Jau vairākus gadus Latvijas Zinātņu akadēmija un biedrība *BIRTI* strādā kopā, lai pilnveidotu ar augstāko izglītību, zinātni, tehnoloģiju un inovāciju ekosistēmas attīstību saistītos valsts politikas plānošanas dokumentus, jo zinātnieku mērķis ir tāds pats kā visas sabiedrības mērķis — sekmēt ekonomikas un tautas labklājības izaugsmi.

15. februārī notika FTZN sēde. Referātus no cikla par LZA FTZN sasniegumiem nolasīja: akademiķis Andrejs Čēbers — “Lokanu magnētisko stīgu modelēšana un sintēze”, akademiķis Aleksejs Kuzmins — “Atklāta un izpētīta augsta spiediena fāžu pāreja izolators-metāls alvas volframātā” un *Dr. biol.* Ilze Dimanta — “Pētījums par bio-ūdeņražā iegūšanu no organiskiem atlikumiem tautsaimniecībā un savākšanu metālhidrīdos tālākai izmantošanai”. Pēc referātiem turpinājās 25. janvārī sākta diskusija par nodaļas sekcijām, “Sasniegumu” izvērtēšanas problēmām un kvalitātes kritērijiem FTZN korespondētājocekļu un īsteno locekļu kandidātiem.

16. februārī Valmierā notika Vidzemes forums, ko rīkoja Latvijas Zinātņu akadēmija, tās Lauksaimniecības un meža zinātņu nodaļa, Latvijas Pašvaldību savienība, Valmieras pilsētas pašvaldība un Vidzemes Augstskola. Foruma mērķis bija analizēt Vidzemes reģiona ekonomiskās izaugsmes gaitu un problēmas, veicināt uzņēmējdarbības un inovāciju attīstību, aktivizēt Vidzemes reģiona resursus un partnerību uz-

ņēmēju, pašvaldību, augstskolu, t.sk. Vidzemes Augstskolas un zinātnes institūciju starpā. Forumā piedalījās pašvaldību un uzņēmēju pārstāvji, zinātnieki un augstskolu mācībspēki.

LZA īstenajam loceklim fizikim Oļģertam Dumbrājam — 75.

18. februārī LZA goda loceklei Mārai Zālītei — 65.

19. februārī aizsaulē devies Latvijas Zinātņu akadēmijas īstētais loceklis, habilitētais vēstures zinātņu doktors, Valsts emeritētais zinātnieks Jānis Bērziņš (29.04.1941–19.02.2017).

20. februārī Latvijas Universitātes Cietvielu fizikas institūtā (LU CFI) notika CAMART² projekta svinīgā atklāšana. CAMART² uzskatāms par līdz šim vērienīgāko projektu zinātnes jomā Latvijā. Projekta mērķis ir augstākā kvalitātē attīstīt LU CFI esošo ekselences centru materiālzinātnēs, tā sekmējot jaunu moderno materiālu un tehnoloģiju pārveidi komerciālos sabiedriskā labuma produktos un pakalpojumos. Tālāka ekselences centra attīstība būtiski paaugstinās Latvijas zinātnes, inovāciju un to komercializācijas konkurētspēju Eiropā un pasaulē.

Izturot milzīgu konkurenci (piektā vieta desmit atbalstīto projektu ranga tabulā no sākotnēji 169 iesniegtajiem pieteikumiem), pērn oficiāli apstiprināts LU CFI veidotais projekts “Moderno materiālu pētījumu un tehnoloģiju pārneses centrs — CAMART²”, kas sagatavots Eiropas Savienības pētniecības un inovācijas pamatprogrammas “Apvārnis 2020” ietvaros. Projekts tiks īstenots sadarbībā ar Zviedrijas partneriem — *KTH Royal Institute of Technology* un *Acreo Swedish ICT*, kas ir pasaules līmeņa eksperti inovācijas un tehnoloģiju pārneses jomā.

23. februārī notika LZA Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas sēde, kuras darba kārtībā bija sekojoši ziņojumi: LZA īstētais locekles Vairas Viķes-Freibergas ziņojums par monogrāfiju “Trejādas saules. Mitoloģiskā Saule”; Latvijas Kultūras akadēmijas rektores Rūtas Muktupā-

velas ziņojums “Antropoloģijas dažādās sejas”; LZA korespondētājlocekles Gunitas Zariņas ziņojums “Seno iedzīvotāju izpētes starpdisciplinārie aspekti”.

25. februārī LZA īstenajam loceklim Arnim Viksnam — 75.

27. februāris LZA goda loceklim Gidonam Krēmeram — 70.

Marts

2. martā notika LZA Ķīmijas, bioloģijas un medicīnas zinātņu nodaļas (ĶBMZN) sēde. 2016. g. nogalē nodaļa iesniedza 13 darbus Akadēmijas izvērtēšanai. Trīs no tiem tika nominēti kā gada nozīmīgākie sasniegumi zinātnē. Divi ieguva Akadēmijas prezidenta Atzinības rakstus. Būtisks iepriekšējā gada sasniegums bija arī Baltijas zinātnieku publikācijas žurnāla *Pharmacology Research* pirmajā numurā.

Notika 2016. g. nozīmīgāko zinātnes sasniegumu autoru darbu prezentācijas. Akadēmiķe Maija Dambrova uzstājās ar priekšlasījumu “Apkopoti fundamentālie pētījumi par meldonija (mildronāta) farmakoloģiskajiem efektiem un izskaidroti tā uzkrāšanās mehānismi organismā”, akadēmiķis Kaspars Tārs — ar ziņojumu “Noskaidrota vienpavediena RNS bakteriofāgu AP205 un MS2 trīsdimensionālā struktūra”, bet LZA korespondētājlocekļa Aigara Jirgensona prezentācijas tēma bija “Izveidota jauna pretmalārijas zālvielu līdersavienojumu klase”.

Akadēmiķi M. Dambrova un I. Kalviņš izskaidroja meldonija darbības mehānismu un to, ka mildronāts nav dopings, bet gan efektīvs medikaments, kas aizsargā sirds, muskuļu un smadzeņu šūnas gadījumos, kad to funkcionēšanai nepietiek skābekļa, tas ir — sirds-asinsvadu slimību, stresa un pārslodžu gadījumā. Visi trīs pētījumi saistīti ar tuvāku vai tālāku pielietojumu medicīnas ķīmijā un paver plašas iespējas jaunu kardioprotektoru, pretmalārijas līdzekļu un pretvīrusu zāļu radīšanā.

8. martā LZA īstenai loceklei Janīnai Kursītei-Pakulei — 65.

9. martā P. Stradiņa piemiņas lasījumi Medicīnas vēstures muzejā, kur profesorei M. Baltiņai un profesoram J. Baltiņam pasniedza LZA un MVM P. Stradiņa balvu par grāmatu, kas veltīta vēža izpētes vēsturei Latvijā.

14. martā notika LZA Senāta sēde, kurā piešķīra LZA Lielo medaļu akadēmiķim Jānim Bārzdīnam par fundamentāliem pētījumiem algoritmu teorijā un datorzinātnes skolas izveidi Latvijā un akadēmiķei Baibai Rivžai par ievērojamu devumu Latvijas lauku un reģionu attīstības izpētē. Senāts apstiprināja Ķīmijas, bioloģijas un medicīnas zinātņu nodaļas 2017. gada 12. janvāra sēdes lēmumu un piešķīra LZA Goda doktora grādu medicīnā (*Dr.h.c.med.*) Latvijas Ārstu biedrības prezidentam Pēterim Apinim. Sēdē piedalījās LOK prezidents Aldonis Vrubļevskis un inženieris konstruktors Andris Dambis, kuri runāja par tēmu “Sports un zinātne”. Informāciju par LZA Gadagrāmatas sagatavošanas gaitu, par pārskatu Akadēmijas pilnsapulcei un normatīvo dokumentu pilnveidošanu sniedza LZA ģenerālsekretārs Andrejs Siliņš.

Akadēmiķim Pēterim Trapencierim — 65.

16. martā, sagaidot Ventspils Augstskolas 20 gadu jubileju, Latvijas Zinātņu akadēmijas Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļa aizvadīja izbraukuma sēdi Ventspilī, kuras laikā akadēmiķi iepazinās ar augstskolas izveides vēsturi, tās ciešo sadarbību ar pašvaldību un noklausījās tematiskos ziņojumus par valodniecības aspektiem un perspektīvām.

LZA korespondētājloceklim Aivaram Krauzem — 65.

19. martā LZA ārzemju loceklim Ervinam Oberlenderam — 80.

22. martā notika LZA FTZN sēde. Nodaļas locekļi noklausījās un apsprieda a/s “Latvenergo” valdes priekšsēdētāja *Dr.sc.ing.* Āra Žīgura

un sabiedrības "Tilde" valdes priekšsēdētāja *Dr.sc.comp.* Andreja Vasiljeva referātus. Aizklā-tā balsošanā viņiem piešķirts LZA Goda doktora grāds.

23. martā notika ĶBMZN sēde par tēmu "Dabas zinātņu muzeji: stratēģija un nākotnes perspektīvas". Kultūras ministrijas Muzeju nodaļas vadītājs Jānis Garjānis ziņojumā "Latvijas muzeju sistēma un attīstības stratēģija" parādīja, ka Latvijā esošie muzeji ir tuvu "mērķa" auditorijai, tie pakļauti dibinātājam, katrs saimnieks atbild par savu muzeju, ir arī privātie muzeji ar saviem krājumiem. Latvijā pastāv decentralizēta muzeju sistēma, ir nodibināta Valsts Muzeju apvienība. Latvijā, salīdzinot ar citām Baltijas valstīm, ir labi izveidota muzeju sistēma — uz 100 000 iedzīvotājiem mums ir 7,5 muzeji (Lietuvā — 3,6, Somijā — 6,0). J. Garjānis uzsvēra trīs galvenās jebkura muzeja funkcijas: 1) iegūt un saglabāt, 2) pētīt, 3) popularizēt un eksponēt. Svarīgi ir izveidot Nacionālo muzeju kopkatalogu pēc Muzeju akreditācijas. Tika atzīmēti divi muzeji, kuri, nomainot saimniekus, ir attīstījušies daudz veiksmīgāk kā iepriekš, t. i., Motormuzejs un Dabas muzejs.

Dabas muzeja direktores Skaidrītes Ruskules ziņojuma tēma bija "Dabas muzeja loma sabiedrības vides apziņas veicināšanā". Dabas muzejs ir ar ļoti senu vēsturi, tas dibināts 1845. gadā. Dabas muzejā ik reizi tiek izstādīti tikai 5% krājumu materiālu un ekspozīcijas bieži tiek mainītas. Svarīgi veidot saturīgas kolekcijas, tāpēc nākotnes plāni saistīti ar attīstību kvalitātē — jāveido etalonkolekcijas.

Andrejs Ērglis savam ziņojumam izvēlējās tēmu: "Atmiņas par nākotni jeb kā es iztēlojos mūsdienīgu dabaszinātņu muzeju". Viņš savā

iztēlē mūsdienīgu dabaszinātņu muzeju redz modernu, kuram ir jāizglīto sabiedrība.

Diskusijā piedalījās LZA īst.loc. Indriķis Muižnieks, LZA kor.loc. Valdis Kokars, LZA īst.loc. Vija Kluša u.c.

24. martā LU Akadēmiskās bibliotēkas telpās norisinājās konference "Par akadēmisko rakstu krājuma "Latvija un latvieši" tapšanu: no koncepcijas līdz tās īstenošanai". Rakstu krājums tiks izdots latviešu, angļu un krievu valodā.

27. marts — Gunāra Kroļļa izstādes "Notikumu arēnas" atklāšana Jūrmalas pilsētas muzejā. Izstādes "Notikumu arēnas" uz-tveres formula ir vienkārša: vieta — simbols — tēls — notikums. Vieta: attēlotā telpa; simbols: asociācija ar šo konkrēto telpu; tēls: unikālais personāžs uzstādījumā; notikums: lietu norise. Uzmanība vērsta uz notikumu, nevis uz darba nosaukumu, lai gan tieši nosaukums akumulē idejas esenci.

29.–30. martā Helsinkos norisinājās 15. Baltijas intelektuālās sadarbības konference, kuras tēma šoreiz bija "Skolotāju izglītības nākotne Baltijas jūras reģionā: virzība uz zinātnē balstītu pedagoģisko izglītību". Latvijas Zinātņu akadēmiju šajā konferencē pārstāvēja prezidents O. Spāritis un Ārējo sakaru nodaļas vadītāja I. Trapenciēre, bet ar referātiem uzstājās LZA īstenās locekles Ina Druviete un Dace Markus.

30. marts LZA ārzemju loceklei Baibai Metzālei-Kangerei — 75.